

Etnik çatışma işgal ya da emperyalist yayılmacılıkla ortaya çıkar, ve yayılmacıların kendileri ile özdeşleştirilen etnik bir grubun hali hazırda yaşadığı ülkede gerçekleşmiyorsa, etnik çatışmanın taraflarından hiçbiri sömürücü değildir, aksine hepsi de mazlumdur ve her nasıl tanımlanırsa tanımlansın zafere ancak çatışmaya başlamayarak, başlamışlarsa «nereden dönülürse kârdır,» deyip, çıkar hesabı yapmadan çatışmayı bırakarak ulaşabilirler!

Francesco Caselli ve Wilbur John Coleman'ın, Mart 2006 tarihli, «On the Theory of Ethnic Conflict,» («Etnik İhtilâfın Kuramı Üzerine») adlı, 12125 nolu NBER çalışma kağıdında rant paylaşımının nasıl etnik çatışmalara yol açtığıнын, üç beş parametrelili bir modelle, güya kuramı yapılmaya kalkışılıyor.

Modelde bir toplumun, kendi içlerinde homojen ama birbirlerinden farklılık arz eden iki gruptan oluştuğu varsayılıyor. Her grubun azaları birbirlerinden ayırd edilemeyecek denli aynı; ancak ayrı gruba üye iki kişi birbirlerinden farklılar. Ancak bu farklılık, belli bir masrafla giderilebiliyor, ki bu diğer gruba dönüşüm masrafı φ harfiyle gösteriliyor ve modelin parametrelerinden biri. Her grubun kendilerine bağlı olan (anlaşıldığı kadarıyla çalışarak elde ettikleri ya da kendi hakları olduğu tartışmasız olan) ortalama bir geliri var, ve her grubun üyeleri tıpa tıp aynı olduğundan her birinin (kendi geliri denebilecek) bu tür geliri ortalamaya eşit. Bunların dışında sahibinin kim olduğu belirsiz ve çaba sarfetmeden ortaya çıkan (rant denilebilecek) bir gelir daha var ki bunun dağılımı ihtilâfın konusu. Dolayısıyla, bu toplumdaki bir kişinin geliri, kendi geliri ve ranttan aldığı payın toplamına eşit olacaktır. Ancak rant nasıl dağıtılacaktır? «Barış durumu» diye adlandırılan durum, rantın herkese eşit olarak dağıtıldığı durum olarak tanımlanıyor. Bunun yanı sıra, iki gruptan biri biraz masrafa katlanıp (ki bu masraf ele geçen tüm gelirin δ ile gösterilen oranında olduğu varsayılıyor) rantı olduğu gibi ele geçirip, aralarında eşit olarak dağıtacakları bir durum da «ihtilâf durumu» olarak tanımlanıyor. Herhangi bir grubun başarısız olacağı bir ihtilâfa kalkışmayacağı da varsayıldığında, her grup barış ve ihtilâf arasında seçim yapmak durumunda kalıyor. Her iki grup barışı seçerse herkes kendi gelirleri ve ranttan eşit paylarını alıyor. Ancak belli koşullarda iki gruptan biri ihtilâfi seçerse, diğer gruptakilere kalan φ miktarında masrafa katlanıp diğer gruba geçip

geçmemeye karar vermek. Hepsi aynı olduğuna göre diğer gruba geçilecekse herkesin birlikte aynı anda geçmesi gerektiğini düşünebilirsiniz, ancak yanılırsınız. Herhalde kura çekip kuyruğa giriyorlar ve bir bir diğer gruba geçiyorlar. Ancak diğer gruba geçen her kişiyle birlikte ranttan pay alanlar artıyor ve kişi başına düşen rant düşüyor. İki grubun üyeleri arasındaki toplam gelir farkı bir gruptan diğerine geçişin masrafından fazla olduğu sürece geçiş devam ediyor ve gelir farkı φ 'yi karşılamadığı andan itibaren geçişler duruyor. Böylece, biri rantın tümünü kendi arasında paylaşan, diğeri ranttan payını alamayıp sadece kendi geliriyle yetinen iki gruplu bir durum ortaya çıkıyor ve her nedense ranttan payını alanların kendi varlıklarına bağlı gelirlerine dokunmadıkları halde diğerlerini sömürdükleri ifade ediliyor.

Gruplardan biri rantın tümünü almaya kalkışırken, diğerinin elinin armut mu topladığını soruyorsanız, çalışma kağıdında, yeni birkaç parametre ilavesiyle yanıtınızı bulacaksınız. Hayır diğerleri de boyun eğmek yerine ihtilâfı seçebilirler. Bu durumda, rantın (1- δ ile gösterilen) barış durumunda ellerine geçecek olandan daha az bir oranını elde edebilirler, ancak bu durumda (δ 'nın büyük harf biçimi olan Δ ile gösterilen) ihtilâfın masrafı, δ 'dan daha fazla olacaktır. Böylece dört hal çıkmaktadır: Barış durumu (BB), iki gruptan birinin ihtilâf çıkardığı diğerinin boyun eğdiği durumlar (Bİ,İB) ve iki grubun birden ihtilâflı olduğu durum (İİ). Sonucun hangisine varacağı oyun kuramı ile çözümlenebilecektir. Buna göre rant kendi gelirlerine oranla küçükse, ihtilâf çıkmayacak, ancak zaman içinde rant artarsa bir noktada aniden ihtilâf çıkacaktır ya da kendi gelirleri ranta oranla küçükse ihtilâf çıkacak, ancak kendi gelirleri artarken ihtilâf ortadan kalkacaktır; geçiş masrafının çok yüksek olduğu durumlarda ihtilâf daha kolaylıkla çıkabilecektir; vs. vs. vs.

Bu toplum niye kapalı bir toplum? Yani ortada bir rant varsa bu rant niye aralarında eşit paylaşılmak üzere bu iki grubun ikisine birden ya da iki gruptan birine bırakılsın. Örneğin, dışardan birileri gelip, bu grupları birbirine düşürüp rantı olduğu gibi neden alıp götürmesin, hatta bu gruplar birbirlerine düşecek kadar enayilerse neden rantı almakla kalmayıp bunları birbirine kırdırırken bir de kendi gelirlerinin alabildiği kadarını neden alıp (ki «sömürü» sözcüğünü bu durumda kullanmak daha uygun olur) götürmesin?

Gruplar kendi içlerinde niye katmanlaşmamışlar? Deri rengi aynı diye, aynı dili konuşuyorlar diye, aynı dindenler diye, aynı cinsiyettenler diye, hatta boyları aynı diye kendi aralarında gelirleri aynı olur mu, bazıları grupları bütün olarak fakir bile olsa kendileri zengin olmaz mı, diğerlerini kullanmalarını sağlayacak sermayeleri ya da otoriteleri ya da zorlama aleti bulundurmaz mı? Gruplar kendi içlerinde katmanlaşmışlarsa, gruplar arası ihtilâf grup içi rekabetin ya da ihtilâfın sonucu ya da aracı değil midir?

Oyun niye tek dönemlidir? Bunun bir geçmişi, bir geleceği yok mudur? Zamanla oturmuş konumlar yok mudur, yapılan «sömürü» değilse bile «haksızlık»ın hesabı sorulmaz mı? Yüzyıllarca bir geçmişi olan bölgelerde böyle ihtilâfların çıkmaması için gerekli gelenekler görenekler oluşmaz mı? Nedir bu tür birlikte yaşama alışkanlığını sarsan; kendi gelirlerindeki radikal değişiklikler mi, yüzyıllardır farkedilmemiş bir rantın aniden ortaya çıkması mı?

Rantın gelir olarak sahipliği, rantı sağlayan araç kapitalize olmadan önce, iktisaden belirlenemez. Yanlış anlaşılmasın rantın miktarının iktisaden belirlenemezliğinden değil, bu rant bir kez ortaya çıktığında kişiler arasında nasıl dağıtılacağından söz ediliyor. Kimin o ranta sahip olacağı otorite ile, zor ile, siyaset ile belirlenir. Dinsel otoritenin ya da kapanın ve muhafaza edebilenin elinde kalır ya da siyasi olarak dağıtılır. Ancak sermayeleşmeyi olanaklı kılacak bir ilişkiler örgüsü oluşmuşsa, rant aracın mülkiyetini elinde tutan kişisindir ve bu aracın fiyatı gelecekteki gelirlerinin şimdiki değeriyle hesaplanıp, iktisadi ilişki olarak el değiştirebilir. Sermayedar henüz sermayeleşmemiş rant sağlayan bir aracı ele geçirmeden önce ele geçirme masrafını olabildiğince düşürmeye çalışır. Söz konusu araç üzerinde hak iddia edebilecekler arasında bir ihtilâf çıkartmak hem rant sağlayan aracın ilk sermayeleştirilmesi için fiyatını düşürür, hem de ihtilâf halindeki tarafların bu sermayeleştirmeden ellerine geçecekleri birbirleriyle çatışırken har vurup, harman savurmaları sağlanmış olur.

Belli bir bölgede yoğunlaşmış «etnik» olarak farklı olan insanların bir arada yaşarken birbirlerine girmeye başlamaları, toplumun kapalı olduğunu, etnik grup için

katmanlaşmanın olmadığını ve dışardan verili parametrelerle iktisaden gelir dağılımın tahmin edilebileceğini varsayarak çözümlene fantastik bir düşünce olsa gerek. O kadar ki, psikoloji kitaplarında bulunabilecek bir bakıldığında yaşlı kadın yüzünü, bir bakıldığında şuh bir kadını resmettiği fark edilen resme bakıp, hem ihtiyar, hem de genç kadının ne olduğunun aynı soyutlamayla anlaşıldığını sanmak gibi bir şey olsa gerek. O resim gözlemin bir yansıması değildir, iki yansımanın üst üste çakışmasıdır ve iki farklı soyutlamayla iki farklı çıkarsama yapılır. Amerika'da siyah-beyaz çatışması, Güney Afrika'daki siyah-beyaz çatışması, Rwanda'da Hutuler ile Tutsilerin çatışması, Kuzey İrlanda'da Katolik-Protestan çatışması, Reform sonrası Avrupa'daki Katolik-Protestan çatışması, Faşist İtalya'daki Katolik-Yahudi gerilimi, Hindistan'daki Hinduların Müslümanlaşması ve Katolikleşmesi (ki bu ikisi birbirinden kökten farklı olsa gerek), Norveç'in etnik tek türlülüğü, Botswana'daki insanların birbirlerine benzerliği ve kadın-erkek çatışması ancak yaşlı kadınla genç kadın aynı tuvalde nasıl bir ve aynı olarak resmedilebilirlerse bu modellerle o tarzda bir ve aynılaşabilirler. Bu örneklerden hiç biri gökten zembille inmiş kapalı toplumlar değildirler. Bu örneklerden hiç birinde taraflar kendi içinde homojen değildirler. Bu örneklerden hiç birinde, parametrik olarak verili ve saptanabilir φ 'den, δ dan, Δ 'dan söz edilemez, böyle bir parametreleştirme sonradan olup bitene bakıp bir biçimde uydurulamaz bile. Herhâlükârda kör alıcının, kör satıcısı bulunmuş, bunu da iktisadî, bilimsel kuram yerine koyanlar çıkar; değil mi ki çatışmalar çatışan taraflara genel olarak zulüm, eziyet ve ölüm olarak yansımış ve her iki tarafında içinden birilerine, ve dışarıdaki birilerine yaramıştır.

Yanlış anlaşılmasın burada etnik çatışmanın bilimsel çözümlenmesi yapılamaz denmiyor, en basitinden başlayıp, çok daha karmaşığına kadar birçok bilimsel ve iktisadi kuram kurgulanabilir. Örneğin başlamak için, «etnik çatışma işgal ya da emperyalist yayılmacılıkla ortaya çıkar, ve yayılmacıların kendileri ile özdeşleştirilen etnik bir grubun hali hazırda yaşadığı ülkede gerçekleşmiyorsa, etnik çatışmanın taraflarından hiçbiri sömürücü değildir, aksine hepsi de mazlumdur ve her nasıl tanımlanırsa tanımlansın zafere ancak çatışmaya başlamayarak, başlamışlarsa “nereden dönülürse kârdır,” deyip, çıkar hesabı yapmadan çatışmayı bırakarak ulaşabilirler,» önermesiyle başlanabilir.

Bir Etnik İhtilâf Kuramı Kalkışması Üzerine

Türkali Mah., Beşiktaş